

AFGUDSFABRIKKEN

Der er flere afguder i verden, end der er realiteter.
– Friedrich Nietzsche: *Afgudernes ragnarok* (1889)

EN SÆLSOM MELANKOLI

Da den globale finanskrisen begyndte i midten af 2008, fulgte en tragisk række af selvmord blandt tidligere velhavende og indflydelsesrige mennesker. Fungerende økonomidirektør for finansfirmaet Freddie Mac hængte sig i sin kælder. Direktøren for Sheldon Good, et førende amerikansk ejendomsmæglerfirma, skød sig selv siddende bag rattet i sin røde Jaguar. En fransk finansrådgiver, der foretog investeringer for mange af Europas kongelige og førende familier, og som havde mistet 1,4 milliarder dollars af sine klienters penge i Bernard Madoff's Ponzi-projekt, skar sine håndled over og døde på sit kontor på Madison Avenue. En dansk direktør for verdens største bank, HSBC Bank, hængte sig i garderoben i sin eksklusive hotelsuite i Knightsbridge, London. Da en direktør for Bear Stearns opdagede, at han ikke ville blive ansat af JPMorgan Chase, som havde købt hans kollapsede firma, tog han en overdosis narkotika og sprang ud fra 29. etage i sin kontorbygning. En ven sagde: 'Dette med Bear Stearns

slog ham totalt ud.¹ Det mindede uhyggeligt meget om selvmordene i kølvandet på aktiemarkedets sammenbrud i 1929.

I 1830'erne, da Alexis de Tocqueville nedskrev sine berømte iagttagelser af livet i Amerika, bemærkede han 'en sælsom melankoli, som plager indbyggerne ... midt i overfloden'.² Amerikanerne troede, at velstanden ville slukke deres tørst efter lykke, men et sådant håb var illusorisk, for, som de Tocqueville tilføjede, 'denne verdens ufuldkomne glæder vil aldrig kunne tilfredsstille menneskets hjerte'.³ Denne sælsomme melankoli viser sig på mange måder, men fører altid til samme fortvivlelse over ikke at finde, hvad der søges.

Der er forskel på sorg og fortvivlelse. Sorg er en smerte, som der findes trøst for. Sorg kommer af at miste ét gode blandt mange goder, hvilket betyder, at hvis man oplever modgang i sin karriere, kan man finde trøst i sin familie til at komme over det. Fortvivlelse er der derimod ingen trøst for, for den kommer af at miste noget *ultimativt*. Når man mister den ultimative kilde til mening eller håb, er der ingen alternative kilder at vende sig til. Det nedbryder ens livsmod.

Hvad er årsagen til denne 'sælsomme melankoli', som gennemtrænger vores samfund endog i opgangstider med febrilsk aktivitet, og som bliver til direkte fortvivlelse, når rigdommen aftager? De Tocqueville siger, at den kommer af at tage nogle af 'denne verdens ufuldkomne glæder' og bygge hele sit liv på dem. Det er definitionen på afgudsdyrkelse.

EN KULTUR FYLDT MED AFGUDER

Når mennesker i dag hører ordet *afgudsdyrkelse*, ser de for sig primitive folk, der bøjer sig i støvet foran statuer. Apostlenes Gerninger har malende beskrivelser af kulturerne i den antikke græsk-romerske verden. Hver by dyrkede sine foretrukne guddomme og byggede helligdomme, hvor deres billeder kunne tilbedes. Da Paulus kom til Athen, så han, at byen bogstavelig talt var fyldt med disse guddommers billeder (ApG 17,16). Parthenon-templet for Athene overstrålede alt, men andre guddomme var repræsenteret på alle offentlige pladser. Der var Afrodite, skønhedens gudinde, Ares, krigsguden, Artemis, frugtbarhedens og velstandens gudinde, Hefaistos, håndværkets gud.

Samfundet i vor tid er ikke fundamentalt anderledes end disse antikke samfund. Enhver kultur domineres af sine egne afguder. Hver har sine 'præsteskaber', sine templer og ritualer. Hver har sine helligdomme – hvad enten det er kontorbygninger, spa og wellness-faciliteter, fitness-centre eller stadioner – hvor man må bringe ofre for at sikre sig det gode livs velsignelser og afværge ulykker. Men hvad er guderne for skønhed, magt, penge og succes andet end disse samme ting, der har antaget mytiske proportioner i den enkeltes og i samfundets liv? Vel knæler vi ikke fysisk ned foran Afrodite-statuen, men mange unge kvinder drives i dag ud i depression og spiseforstyrrelser på grund af en sygelig fokusering på deres ydre. Vel brænder vi ikke røgelse for Artemis, men når penge og karriere opføres til kosmiske proportioner, foretager vi en form for ofring af vores børn, idet vi forsømmer familien

og de nære omgivelser for at få en højere plads i erhvervs-
livet og opnå større rigdom og mere prestige.

Efter at New Yorks guvernør Eliot Spitzer havde ødelagt sin karriere på grund af sin nære forbindelse til en gruppe af eksklusive prostituerede, bemærkede David Brooks, at vores kultur har frembragt en klasse af meget succesfulde mennesker med en udtalt ubalance i deres liv. De har sociale færdigheder, når det drejer sig om vertikale relationer, og kan således forbedre deres status i forhold til mentorer og chefer, men ingen, når det drejer sig om ægte relationer på det horisontale plan i forhold til ægtefæller, venner og familie. 'Utallige præsidentkandidater har sagt, at de stiller op på vegne af deres familie, selv om de har brugt hele deres liv på politiske kampagner borte fra deres familie.' Som årene går, kommer de til den frygtelige erkendelse, at 'deres storhed ikke er nok, og at de er ensomme'.⁴ Ofte bliver deres børn og ægtefæller fremmedgjorte. De søger lindring for smerten og indleder affærer eller gør andre desperate ting for at dulme den indre tomhed. Derefter følger en opløsning af familien eller en skandale eller begge dele.

De havde ofret alt til guden succes, men det var ikke nok. I gammel tid var guderne blodtørstige og vanskelige at formilde. Det er de stadig.

HJERTETS AFGUDER

Det ville have været svært at argumentere overbevisende for dette i it-teknologiens blomstringstid og i de sidste tyve års opsving inden for aktiehandelen og på ejendomsmar-

kedet. Men den store økonomiske nedsmeltning i 2008 og 2009 har afsløret, hvad man har kaldt 'griskhedens kultur'. Længe før vi så alt dette, skrev apostlen Paulus, at griskhed ikke bare er udtryk for dårlig opførsel – 'griskhed ... er afgudsdyrkelse' (Kol 3,5). Han advarede om, at penge kan antage guddommelige egenskaber, og at vores forhold til dem derfor nærmer sig tilbedelse og hyldest.

Penge kan blive en åndelig afhængighed, og som alle former for afhængighed skjuler den sit reelle omfang for sine ofre. Vi løber flere og større risici; men vi får mindre og mindre tilfredsstillelse af det, som vi bliver ved med at hige efter, lige indtil sammenbruddet sker. Når vi så langsomt begynder at komme til os selv, spørger vi: 'Hvad forestillede vi os egentlig? Hvordan kunne vi have været så blinde?' Vi vågner op og har det som mennesker med tømmermænd, der næppe kan huske aftenen før. Men hvorfor? Hvorfor handlede vi så irrationelt? Hvorfor mistede vi fuldstændig blikket for, hvad der er ret?

Bibelens svar er, at menneskets hjerte er en 'afgudsfabrik'.⁵

Når mennesker i almindelighed tænker på 'afguder', forestiller de sig oftest konkrete statuer. Men selv om traditionel afgudsdyrkelse stadig forekommer mange steder i verden, er den indre afgudsdyrkelse, afgudsdyrkelsen i hjertet, noget universelt. I Ezekiels Bog siger Gud om Israels ældste, at disse mænd ikke har andet *i tankerne* end deres afguder (Ez 14,3). Ligesom os må de ældste have reageret på denne anklage: 'Afguder? Hvilke afguder? Jeg ser ingen afguder.' Gud sagde dermed, at menneskehjertet

tager gode ting, for eksempel en succesrig karriere, kærlighed, materiel velstand, endog familie, og gør dem til ultimative ting. Vores hjerte guddommeliggør dem som centrum for vores liv, fordi vi tror, at de kan give os betydning og sikkerhed, tryghed og tilfredsstillelse, hvis vi opnår dem.⁶

Et centralt virkemiddel i Ringenes Herre er Mørkets Fyrste Saurons ring, som ødelægger enhver, der forsøger at bruge den, uanset hvor gode vedkommendes intentioner er. Ringen er, hvad professor Tom Shippey kalder ‘en psykisk forstærker’, som tager hjertets inderligste ønsker og forstørrelser dem til afguderiske proportioner.⁷ Nogle gode personer i bogen ønsker at befri slaver eller bevare deres folks land eller give forbrydere deres retfærdige straf. Alt sammen gode formål. Men ringen gør dem villige til at sætte alt, absolut alt, ind på at virkeliggøre dem. Det gør det gode til noget absolut, der gør det af med enhver anden loyalitet eller værdi. Den, der bærer ringen, bliver mere og mere en slave af den og afhængig af den, for en afgud er noget, som man ikke kan leve uden. Man *må* have den, og derfor driver den en til at bryde regler, som man engang respekterede, til at skade andre og endog en selv for at få den. En afgud er en åndelig afhængighed, som fører forfærdelig ondskab med sig, i Tolkiens roman og i virkeligheden.

HVAD SOM HELST KAN VÆRE EN AFGUD

Et kulturelt vendepunkt som det, vi nu oplever, giver os en mulighed. Det gode ved situationen er, at mange men-

nesker er blevet mere modtagelige for Bibelens advarsel om, at penge kan gå hen og blive meget mere end penge. De kan blive en gud, der kan ændre et menneskes liv og forme en kultur, en afgud, som knækker livsmodet hos dem, der dyrker den. Det dårlige ved situationen er, at vi er så fikserede på griskhedens problem, som vi er tilbøjelige til at se hos 'de der andre rige mennesker', at vi ikke forstår den mest fundamentale sandhed. Hvad som helst kan være en afgud, og alt har været en afgud.

Verdens mest berømte moralkodeks er dekalogen, de ti bud. Det allerførste bud lyder: 'Jeg er Herren din Gud ... Du må ikke have andre guder end mig' (2 Mos 20,3). Det fører helt naturligt til spørgsmålet: Hvad menes der med 'andre guder'? Straks efter følger svaret: 'Du må ikke lave dig noget gudebillede i form af noget som helst oppe i himlen eller nede på jorden eller i vandet under jorden. Du må ikke tilbede dem og dyrke dem' (v. 4-5). Det omfatter alt på hele jorden. De fleste ved, at man kan gøre penge til en gud. De fleste ved, at man kan gøre sex til en gud. Men *hvad som helst* kan tjene som afgud, som et alternativ til Gud, en falsk Gud.

Jeg hørte for nylig om en officer, der havde insisteret på en så urimelig hård fysisk og militær disciplin over for sine soldater, at han nedbrød deres moral. Det førte til kommunikationssvigt under en kamphandling, hvilket resulterede i tab af menneskeliv. Jeg kendte en kvinde, der havde oplevet fattigdom under sin opvækst. Som voksen var hun så fokuseret på økonomisk tryghed, at hun lod mange gode muligheder gå fra sig for til sidst at gifte sig med en

velhavende mand, som hun i virkeligheden ikke elskede. Det førte til en tidlig skilsmisse og til alle de økonomiske problemer, hun havde frygtet så meget. Vi har også set mange topidrætsmænd, for hvem gode præstationer ikke var nok, tage steroider og andre præstationsfremmende stoffer. Som følge heraf er deres krop mere nedbrudt og deres rygte mere plettet, end hvis de havde været villige til at være gode i stedet for fremragende. Netop de ting, som disse mennesker troede ville bringe dem lykke, blev til støv mellem hænderne på dem, *fordi* de havde bygget hele deres lykke på dem. I hvert enkelt tilfælde blev noget, der i sig selv var godt, gjort til noget altafgørende, så dets krav kom før alle konkurrerende værdier.⁸ Men falske guder skuffer altid, ofte ganske destruktivt.

Er det forkert at ønske disciplinerede soldater eller økonomisk tryghed eller atletisk overlegenhed? På ingen måde. Men disse historier peger på en almindelig fejltagelse, mange begår, når de hører om det bibelske begreb afgudsdyrkelse. Man tror, at afguder er dårlige ting, men det er næsten aldrig tilfældet. Jo større gode, der er tale om, jo mere tilbøjelig er man til at forvente, at det kan tilfredsstille vores dybeste behov og håb. Alt kan blive en falsk Gud, især de allerbedste ting i livet.

HVORDAN MAN KAN LAVE SIG EN GUD

Hvad er en afgud? Det er hvad som helst, som er vigtigere for dig end Gud, hvad som helst, som optager dit hjerte og din fantasi mere end Gud, hvad som helst, du forsøger at få til at give dig det, som kun Gud kan give.⁹

En falsk gud er noget, der er så centralt og vigtigt for dit liv, at hvis du skulle miste det, ville dit liv næppe føles værd at leve. En afgud har en sådan kontrollerende plads i dit hjerte, at du uden betænkning er villig til at investere det meste af din lidenskab og energi, dine emotionelle og økonomiske ressourcer i den. Det kan dreje sig om familie og børn eller karriere og profit eller succes og anerkendelse eller social status og det at redde ansigt. Det kan være et romantisk forhold, anerkendelse fra dem, du plejer at sammenligne dig med, kompetence og dygtighed, sikre og trygge livsforhold, personlig skønhed eller intelligens, en politisk eller social sag, moral og renfærdighed eller endog succes i kristeligt arbejde. Der er tale om en afgud, når man siger i sit inderste: 'Hvis jeg bare får det, så vil jeg føle, at mit liv har mening, så vil jeg vide, at jeg har værdi, så vil jeg føle mig betydningsfuld og tryk.' Der er mange måder, hvorpå man kan beskrive denne holdning, men den bedste er måske *tilbedelse*.

Det var ikke udslag af en livlig fantasi, når fortidens hedenske mennesker afbildede praktisk taget alt som en gud. De havde guder for frugtbarhed og seksualitet, guder for arbejdet, for krig, for penge, guder for folket. For sagen er ganske enkelt, at hvad som helst kan blive en gud, der hersker i et menneskes hjerte eller i et folks liv. For eksempel er fysisk skønhed en fortrinlig ting, men hvis man 'guddommeliggør' den, gør man den til det vigtigste i et menneskes eller en kulturs liv, og så har man Afrodite og ikke blot skønhed. Så vil mennesker og en hel kultur konstant bekymre sig over deres udseende og bruge uri-

melige mængder af tid og penge på det og tåbeligt vurdere mennesker på baggrund af det. Hvis noget bliver mere fundamentalt for din lykke, mening med livet og identitet end Gud, så er det en afgud.

Det bibelske begreb afgudsdyrkelse er en ekstremt sammensat ide, som integrerer intellektuelle, psykologiske, sociale, kulturelle og åndelige aspekter. Der er personlige afguder, for eksempel romantisk kærlighed og familie, eller penge, magt og succes eller adgang til bestemte sociale kredse eller andres følelsesmæssige afhængighed af dig, eller sundhed, fysisk kondition og skønhed. Mange forventer, at disse ting vil give dem det håb, den mening og tilfredsstillelse, som kun Gud kan give.

Der er kulturelle afguder, for eksempel militærmagt, teknologi og økonomisk velstand. Traditionelle samfunds afguder inkluderer familie, hårdt arbejde, pligt og moralsk levevis, mens de vestlige kulturers afguder er individuel frihed, selvrealisering, personlig rigdom og tilfredsstillelse. Alle disse gode ting kan antage helt urimelige proportioner i et samfund. De lover os sikkerhed, fred og lykke, hvis blot vi baserer vores liv på dem.

Der kan også være intellektuelle afguder, ofte kaldet *ideologier*. For eksempel blev mange europæiske intellektuelle i slutningen af det nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede overbevist om Rousseaus syn på menneskenaturens iboende godhed. Alle vore sociale problemer skulle således være et resultat af dårlig opvækst, uddannelse og socialisering. Anden Verdenskrig knuste

denne illusion. Beatrice Webb, som mange anser for arkitekten bag Storbritanniens moderne velfærdsstat, skrev:

Et sted i min dagbog (1890?) skrev jeg: 'Jeg har satset alt på menneskenaturens grundlæggende godhed.' Nu – femogtredive år senere – indser jeg, hvor permanente de onde impulser og instinkter i mennesket er – hvor lidt man kan regne med at ændre nogle af dem, for eksempel rigdommens og magtens tiltrækning, ved ændringer i det sociale maskineri ... Ikke nok så megen viden og videnskab vil være til nogen nytte, hvis ikke vi kan tæmme den onde impuls.¹⁰

I 1920 priste H.G. Wells i sin bog *Outline of History* troen på det menneskelige fremskridt. I 1933, i bogen *The Shape of Things to Come*, mente Wells – forfærdet over den egoisme og vold, han så i visse europæiske lande – at det eneste håb bestod i, at intellektuelle tog magten og gennemtvang et uddannelsesprogram, som betonedede fred og retfærdighed og lighed. I 1945 skrev han i *A Mind at the End of Its Tether*: 'Homo Sapiens, som han ynder at kalde sig selv, har udspillet sin rolle.' Hvad er der sket med Wells og Webb? De har taget en delvis sandhed og gjort den til en altomfattende sandhed, hvormed alt kan forklares og forbedres. At 'satse alt' på menneskelig godhed er at sætte den i Guds sted.

Der er afguder – absolutte værdier, som ikke er til forhandling – på stort set alle områder. I forretningsverdenen undertrykkes selvudfoldelse af hensyn til den ultimative

værdi, profit. I kunstens verden er det imidlertid lige omvendt. Dér ofres alt af hensyn til selvudfoldelse. Dette, mener man, er, hvad menneskeheden virkelig behøver. Der er afguder overalt.

KÆRLIGHED, TILLID OG LYDIGHED

Bibelen bruger tre basale metaforer eller modeller til at beskrive, hvordan mennesker forholder sig til afguderne i deres hjerte. Vi elsker afguderne, vi stoler på afguderne, og vi adlyder afguderne.¹¹

Bibelen bruger undertiden en ægteskabsmetafor, når den taler om afguder. Gud burde være vores sande ægtefælle, men når vi begærer og glæder os mere over andre ting end Gud, begår vi åndeligt ægteskabsbrud.¹² Romantisk kærlighed og succes kan blive 'falske elskere', som lover, at de kan få os til føle os elskede og værdsatte. Afguder tager vores fantasi i besiddelse, og vi kan identificere dem ved at se på vores dagdrømme. Hvad nyder vi mest at forestille os? Hvori består vore kæreste drømme? Vi forventer af vores afguder, at de vil elske os, give os værdi og en følelse af skønhed og betydning.

Bibelen bruger ofte en religiøs metafor, når den taler om afguder. Gud burde være vores sande Frelser, men vi forventer, at personlig succes og økonomisk velstand vil give os den fred og tryghed, vi behøver.¹³ Afguderne giver os en følelse af at have styr på tingene, og vi kan identificere dem ved at se på vores mareridt. Hvad frygter vi mest? Hvad – hvis vi mistede det – ville gøre, at livet ikke var værd at leve? Vi bringer 'ofre' for at formilde og behage

vore guder, som vi tror vil beskytte os. Vi forventer, at vore afguder vil give os en følelse af sikkerhed og tryghed.

Bibelen bruger også en politisk metafor, når den taler om afguder. Gud burde være vores eneste Herre og mester, men det, som vi elsker og stoler på, tjener vi også. Hvad som helst, der bliver mere vigtigt og indiskutabelt for os end Gud, bliver en trælbindende afgud.¹⁴ I dette paradigme kan vi identificere afguder ved at se på vore mest kompromisløse følelser. Hvad gør os vrede, bange eller fortvivlede i en grad, som er uden for vores kontrol? Hvad plager os med en skyld, som vi ikke kan ryste af os? Afguderne kontrollerer os, eftersom vi føler, at vi må have dem, hvis livet ikke skal være meningsløst.

Det, der kontrollerer os, er vores herre. Det menneske, der søger magt, er kontrolleret af magten. Det menneske, der søger accept, kontrolleres af de mennesker, han eller hun ønsker at behage. Vi kontrollerer ikke os selv. Vi er kontrolleret af det, som er herre i vores liv.¹⁵

Hvad mange mennesker kalder 'psykiske problemer', er i visse tilfælde ganske enkelt forskellige former for afgudsdyrkelse. Perfektionisme, arbejdsnarkomani, kronisk ubeslutsomhed, et behov for at kontrollere andres liv – alle disse ting skyldes, at vi gør gode ting til afguder, som derpå driver os til vanvid, idet vi forsøger at formilde dem. Afguderne dominerer vores liv.

NÅR FORTRYLLELSEN HÆVES

Som vi har set, er der stor forskel på sorg og fortvivlelse, da fortvivlelse er en ubærlig sorg. I de fleste tilfælde kan forskellen på de to forklares med afgudsdyrkelse. En ko-reansk forretningsmand begik selvmord efter have mistet det meste af en investering på 370 millioner dollars. 'Da indeks faldt til under 1000 på landets børs, holdt han op med at spise. Han tog på en flere dages duktur og besluttede til sidst at tage sit liv,' fortalte hans kone politiet.¹⁶ Midt under den store finanskrisen i 2008-09 hørte jeg en mand ved navn Bill fortælle, at han tre år forinden var blevet en kristen, og hans ultimative sikkerhed var skiftet fra penge til hans forhold til Gud gennem Kristus.¹⁷ 'Hvis denne økonomiske nedsmeltning var sket for mere end tre år siden, så ved jeg ikke, hvordan jeg skulle have klaret det, hvordan jeg skulle være kommet videre. I dag kan jeg sige fuldstændig ærligt, at jeg aldrig har været lykkeligere.'

Selv om vi tror, at vi lever i en sekulær verden, har afguderne, vor tids glitrende guder, ikke desto mindre et solidt greb i os. Med den globale økonomi i ruiner er mange af de afguder, som vi har dyrket i mange år, styrtet sammen om os med et brag. Dette er en stor mulighed. Vi oplever i et kort øjeblik, at 'fortryllelsen' er væk. I eventyrene betød det, at den fortryllelse, som den onde troldmand havde kastet, blev brudt, og der blev mulighed for at slippe bort. Sådanne øjeblikke oplever vi hver især, når et stort projekt eller en person, vi har sat vort håb til, ikke bringer os det, som vi troede vi var blevet lovet. Det sker meget sjældent for et helt samfund.

Vejen fremad, ud af fortvivlelsen, består i at erkende afguderne i vores hjerte og vores kultur. Men det er ikke nok. Der er kun én måde, hvorpå vi kan befri os fra de falske guders destruktive indflydelse, og det er at vende tilbage til den ene sande Gud. Den levende Gud, som åbenbarede sig både på Sinajs bjerg og på korset, den eneste Herre, som, hvis du finder ham, virkelig kan opfylde dit behov, og som, hvis du svigter ham, virkelig kan tilgive dig.